

ISTEN

vajon nem áruló-e¹?

Pavel Vilikovský:
A gonosz önéletrajza
 Fordította Hizsnai Tóth Ildikó
 Kalligram, Pozsony, 2011

Pavel Vilikovský legújabb regénye, *A gonosz önéletrajza* apa–fiú spionregény. Két (ami voltaképpen egy) történet arról, ahogy a behatárolhatatlan, helyzetfüggő, zavarba ejtően megfejthetetlen valami, amit a konyhanyelv csak *rosszként* emleget, Júdásról Goebbelsre, Jozef Karstenről Redyre száll, beleférközik történeteikbe, és újraírja magát bennük. Két történet arról is, ami szintén behatárolhatatlan, helyzetfüggő, zavaros és kellemetlen, valamiről, amit kényelmi okokból *igazságnak* nevezünk. Habár lehetne persze itt úgy is fogalmazni, hogy az igazság hiányáról, hiszen pontosan ez a könyvben a fő játék – hogy soha nem tudjuk biztosan eldönteni, mit is gondoljunk, kinek is higgyünk éppen. Életszerű, ugye? A regény egyik legnagyobb tette ennek a többértelműségnek az érzékeltetése és elfogadtatása az olvasóval. A cseppet sem erőltetett, nagyon is természetes tudatosítása a tényállásnak. Lehetne ez természetesen könyv arról is, hogy a világ nem fekete-fehér. De ez alapkövetelmény: minden jó könyv egy kicsit erről is szól. Az pedig, hogy *A gonosz önéletrajza* ezt explicitebben teszi, mint ahogy a többségük tenni szokta, kockázatos vállalkozás.

A regény első része Josef K. (Karsten) történetét mondja el, akit kémkedésre kényszerítenek. A zsarolásra az ad alapot, hogy a férfi feleségét és két fiát nyugatra próbálta szöktetni. Karsten minden lehetséges módon igyekszik elkerülni, hogy bármibe is belekeverjék, de a zsarolók eszén lehetetlen túljárnia. Közben megismerkedik egy Magda nevű lánnyal, akiről később kiderül, hogy nem is Magda, hanem Lienka, s feltehetőleg szintén kémkedik. Elkéseredésében megpróbálja túsul ejteni zsarolójának lányát, de nyilvánvalóan nem erre a munkára találták ki: a zsaroló szomszédjának a lányát ejti fogjul. Ám még mielőtt ezt megtudná, megszanja a gyermeket és hazaküldi. Mivel úgy dönt, minden elveszett, öngyilkos lesz.

A második részben Redy kezd nyomozásba Mária M. után, akinek az ügyét a rendőrség annak idején nem tudta megoldani. Mindeközben lelkesen olvassa Goebbels memoárjait, fejtegeti a júdasság mibenlétét, és öntudatlanul is másolja szülei életkörülményeit, kapcsolatait.

Hogy miért *spionregény* Pavel Vilikovský legújabb regénye, és miért nem nevezhető egyszerűen *kémregénynek*? Nos, nyilvánvalóan azért, mert spionokról és spionkodásról szól, nem pedig kémekről és kémkedésről. A spionok nem szuperhősök – de még egyszerű hősök sem –, nem a jóra esküsznek fel – ha meg mégis, hát ki a megmondhatója annak, hogy mi a jó, ha egyszer fogalmunk sincs arról, mi a rossz? –, a spionok nem győzedelmeskednek végül. (A fenti mintára: mit jelent győzedelmeskedni?) A fiú tudja (habár rosszul, de ez a vélt tudás egy emberöltő múltán megdönthetetlen valóságként létezik), biztosan tudja tehát, hogy apja besúgó volt, saját spionkodását azonban merőben más (értékesebb) spionkodásként kezeli. És az ő spionkodása természetesen más is, mint az apáé. Főként, mert önként vállalt. Banális lenne kijelenteni, hogy főként a körülmények miatt. Valahogy úgy alakul, hogy ő ezáltal nem követ el semmit, ami immorálisnak tekinthető, az meg, amit az apja elkövetett, tulajdonképpen csak véletlenül lesz erkölcstelen, mert Júdás jót akar, ugyanúgy, ahogy Goebbels is, pedig ő már tudva tudja, hogy Júdás voltaképpen jót akart. (Habár Goebbels figuráját enyhe túlzásnak érzem. Más kérdés viszont, hogy ki más lehetett volna, nála alkalmasabbat, a regényben betöltött szerepre találni. Főként a beépített Júdás-történet miatt.) Vagy, más szögből vizsgálva a dolgokat, sose tudhatjuk, hogy azt, amit mi nyugodt lelkiismerettel, esetleg önfeláldozásból megteszünk, nem fogják-e a következő generációk csúnya aljasságnak kikiáltani. Honnan tudhatja vajon Redy, hogy az ő fia nem fog-e zavartan elpirulni, ha apjára terelődik a beszélgetés? Hiszen ebben a regényben nincsenek *történetek*, ebben a regényben *történet* van, egy örökké kísérő, egy minden apró részletből sunyin előhunyorogó már-már szabályszerűség, amely talán akkor érvényesítette magát először, amikor Redyék becenevet, voltaképpen álnevet adományoztak egymásnak, és Jozef K. fia egy regényszereplő nevét kapta egészen véletlenül. (Igaz, a kívülálló számára kibogozhatatlan eredetű beceneveket már Redy apja is kedvelte. Sőt, az ő esetében állt elő az a különös helyzet, hogy két darab álnevet is beszerzett az idő folyamán. Ennek megfelelően pedig a potenciális igazságok száma is megugrott.) A világ az első névadástól fogva nem valós nevekből áll (habár talán helyesebb lenne így: a világ nevekből áll, és minél több nevet adunk neki – minél többen adnak neki nevet –, annál több arca lesz; vö. „Nevezük őt Karstennek, ez elég sután és képtelenül hang-

zó név” – 9., a regény legelső mondata), és a nem valós nevekből álló, így hát jóval képlékenyebb világba természetesen sokkal könnyebb beleilleszteni egy előre megírt történetet. Emiatt már nem is lep meg a hasonlóság az apa által álomképként hajsolt Magda-Lienka és a fiú nyomozta Mária M. (Magdolna, újfent? – habár a Magdolna nem családnév, mint tudjuk) között. (A Magdák sorozatából természetesen nem szabad kifelejtenuk Magda Quandtot sem.) És hogy ezáltal akár a Júdás, akár a Mária Magdolna története profanizálna? Ugyan már. Hiszen szent és profán csak bibliai távlatból létezik. A Júdások története pedig mindannyiszor csendes piálgatásba fül.

Persze a valóságban nincsenek is Júdások meg Máriaiak. A valóságban Jozef K.-k vannak. Akik köztudottan, mióta világ a világ, nem cselekvő lények. Velük a dolgok történnek, ők *történetet* nem képesek, és ha ezt mégis megkockáztatnák, menthetetlenül félresiklik minden.

A gonosz önéletrajzát fel lehet fogni úgy, mint az evangéliumi történet (többszörös) átiratát. Az átiratok száma pedig megrengetegszereződik. Kevés híján végtelen. (S a kevés híján végtelen az végtelennek érzékelhető.) Adva van ugyanis a fő történet (adva vannak a fő történetek), amelyek a Júdás történetének korszerűsített változatai. A történet szereplői azonban egytől egyig magukkal hordozzák a saját történetüket – és ez a saját történet szintén Júdás-történet. Mert hát mi más is lenne. A regény pedig ráadásul előző szövegeket is – lásd *A per* – Júdás történetének átirataként értelmez. S habár a szövegben a legfontosabb helyet a szereplők motivációinak feltérképezése kapja, kimondatlanul is egyre előrébb tolakszik az evangéliumi mondat: „Az Emberfia elmegy, amint az *meg van írva* róla, de jaj annak az embernek, aki az Emberfiát elárulja: jobb lett volna annak az embernek, ha meg sem születik”²² (kiemelés tőlem).

Júdás, az apa és a fiú története egybefonódik Vilikovský regényének keretein belül, de azon túl is, hiszen, mint mondtuk, ez az egy történet létezik, ez az egy történet ott van tehát mindenhol, hol gyengébben, hol erőteljesebben érzékelhető formában, Esterházy *Javított kiadásában* például kimondottan mellbe vág. A jól ismert történetnek itt újabb síkjára bukkanunk: Júdásé, az apostolé, aki egy a tizenkettő közül, „nem áruló, hanem egyfajta szükséges, szükségszerű szent, aki az ember nagyságát bizonyítja, szabad lázadást, amely által kitetszik a megváltás szükségessége”²³. Ugyanezen az oldalon pedig, kicsit később: „Az eredeti görög szöveg vizsgálata izgalmas felfedezést hoz. A görög elárulni, árulás szavak fordítása korántsem egyértelmű. Kiad, kiszolgált, illetve ráhagy, ráhagyományoz, átad, ezeket is jelenti. A latin fordítás a tradere szót használja, ahonnan a tradíció jön. – Vagyis Júdás csak továbbadta, amit látott és hallott, ahogy a többi apos-

tol is?” Minden lépéssel újabb és újabb Júdások buk-
kannak fel. Újfenem regényspecifikus Júdások. Es-
terházy leírása talán lényegre törőbb, az ő bukott apos-
tolai azonban remek kontextust teremtenek Vilikovský
kulcsfigurájának. (S ez a kontextus Vilikovský számá-
ra is elérhető volt, hiszen Esterházy regénye olvasható
szlovákul is Deák Renáta fordításában.)

Induljunk ki például abból, hogy mindenki Júdás.
Ebben nem is tévedünk sokat. Legyen Redy a tradíció-
teremtő hősapostol, hiszen ő az, aki tudatosan igyek-
szik újratemteni egy létező történetet. Annál is izgal-
masabb a helyzete, mivel ő az egyedüli, aki célját min-
den látszat szerint el is éri. (Hogy az általa felgöngyölí-
tett história bekerül-e a köztudatba, vagy sem, nem lé-
nyeges, ő az első Júdásunk, aki leginkább önmagának
dolgozik. Habár, mint megtudjuk, pontosabban, mint
a rendőrség.) Karsten a szükségszerű szent, aki min-
dent bizonyít, csak az ember nagyságát nem – tegyük
hozzá, hogy Esterházytól K. az, aki az elbeszélőt hoz-
zájuttatja a keresett dokumentumokhoz. („A könnyhe-
lyeket új, realista munkakörömnek megfelelően jelzem,
mégpedig – mint dédapám a komolytalant – k betűvel,
k = könny, könnyezem”⁴, habár ez csak a magyar olva-
só számára érvényes betűjáték, szlovákra nem visszafor-
dítható. De hát miért ne legyen számára érvényes leg-
alább.) Miközben viszont a K-lét a Júdás-léttel végér-
vényesen összefonódik, Goebbel is a fenti kategóriába
kerül, ő ugyan az ember nagyszerűségét más módszer-
rel igyekezett bizonyítani, de hát a lényeg, hogy ő is el-
bukott. Kérdés, hogy az első Júdás célt ért-e, meg egy-
általán, az embernek miért van szüksége megváltásra?

A *gonosz önéletrajzában* az egyetlen megváltást a jú-
dasság beteljesedését jelző izogatózás jelenti. Ezt azon-
ban az Utolsó vacsora óta tragédia szokta követni. Az
egyetlen, akinél ez a tragédia látszólag elmarad, Redy,
de az ő számára éppen elég, hogy sorsa az apró részle-
tek által valóra válik. Nem arról van szó, hogy bármit is
tenne, hanem hogy ő is ugyanaz, mint a többiek, akik-
nél többre értékelte magát. A potenciális Júdás nem
jobb a valódi Júdásnál. Legfennebb jobbnak tűnik.

A játék pedig, mint az már kiderült, legtöbbször
nem is arról szól, hogy mi micsoda, hanem hogy minek
tűnik. Aggasztóan perspektívafüggetlen, hogy kit, mikor,
hogyan és mennyire ítélünk el. Mint ahogy pimaszul
csak a szemléltető pozíció függvénye az is, kiről men-
nyi, az elítélést tápláló információ jut a birtokunkba.

Vilikovskynál történetek kreálódnak újra és újra.
Történetet ír Goebbel, mert meg akarja érteni Júdást
és nem utolsó sorban önmagát. Történeteket ír Jozef
Karsten, mert meg akarja menteni családját, de saját
magát is. Sőt, maga a regény szinte legelső mondatai
ezek: „Két eszelős Frankenstein, akik kétkezi munká-

juk majdani gyümölcsét gusztlalgtatják benne. Úgy be-
szélték Karstenről, mintha ott se lenne, mintha még
nem is létezne, mint aki beavatkozásuk következté-
ben jöhetne csak létre. Karsten úgy képzelte, hogy
az egyikük jó lesz, másikuk meg rossz, de most vala-
hogy mind a kettő komisznak tűnt.” (9.) A szereplők
tehát voltaképpen egymás ellenében szövik történe-
teiket. A legtöbb sztori mégis Redytől származik, aki
meg akarja érteni Goebbelst, rekonstruálni (vigyázat,
megérteni akarásról itt már kevesebb szó van) apja tra-
gédiáját, és végül felderíteni Mária M. titokzatos bűn-
ügyét. De történetet ír az olvasó is, ő is egyénileg eleve-
níti fel a regény nyújtotta információk alapján az ese-
ményeket, és éppen ezért ő sem lehet biztos abban,
hogy mindent jól értett – hiszen erről is szól ez a re-
gény, hogy mégis honnan vennénk magunknak a bá-
torságot azt állítani, hogy bármit is jól értettünk?; na
ez az, amit a Júdások nem képesek megtanulni. Első
pillantásra úgy tűnik, apa és múlt tudatos rekonstru-
álása a magyar íróknál gördülékenyebben, már-már
begyakoroltan működik, hogy (továbbra is) Esterhá-
zy (sok helyen), Kukorelly a *Tündérvölgyben*, Mészöly
Miklós a *Filmben* vagy Tóth Krisztina a *Pixelben* talán
felelősségteljesebben (a rekonstruálhatatlanságnak sok-
kal inkább tudatában levőként) jártak el. Azonban ez is
csak gyönyörűen átértelmezhető féligazság. „Az Isten,
vagy valamilyen más erő, a természet..., talán mégis
az Isten a jó szó, ha már az emberek erre a célra kita-
lálták, szóval az Isten mesél minket, mindannyiunkat.
A történetet magát pedig nem ismerjük.” (255.) És mi
van, ha Isten maga is Júdás? A megváltás elmaradására
ez persze magyarázatot szolgáltatna. Na de mivé lesz
az emberi élet ilyen körülmények között? ■■■

JEGYZETEK

- 1 Esterházy Péter: *Javított kiadás*. Magvető, Budapest, 2002. 24.
- 2 Máté 26,24.
- 3 Esterházy: i. m. 24.
- 4 Esterházy Péter, *Javított kiadás*. Magvető, Budapest, 2002. 34.

Papp-Zakor Ilka (Kolozsvár, 1989): négyéves koromban
fölfoghatatlannak tartottam, hogy vannak a világon embe-
rek, akik nem írók, sőt mi több, nem is vágyanak azzá lenni
soha. Első szövegemet 2003-ban közölte a *Korunk* folyóirat.
Későbbi írásaim a Korunk Komp-press kiadó által 2008-ban
megjelentetett *A meghajlás művészete*. A Korunk fiatal
szerzőinek antológiája című kötetbe is bekerültek. Ko-
lozsváron, a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen orosz és
magyar filológiát tanultam, ugyanitt és a toruni Nikolausz
Kopernikusz Egyetemen lengyel nyelvet, bejártam a Varsói
Egyetem szlovák és cseh szakán előadásokra, októbertől
pedig a krakkói Jagelló Egyetemen hallgat orosz irodalmat.